

студентам вивчати історію, краєзнавство, музейні цінності та знаходити можливості стажування студентів чи навчання в конкретний період часу в ЗВО за кордоном. Це дасть можливість студентам одержувати подвійний диплом.

Список використаних джерел:

1. 75 років вищої художньої школи Харкова. 1921 – 1996. /за ред. В. Даниленко, Л. Бикова. Харків: ХДАДМ, 1996. 146 с.
2. Даниленко В.Я. Дизайн. Харків: ХДАДМ, 2003. 317 с.
3. Даниленко В.Я. Дизайн України у світовому контексті художньо-проектної культури: монографія. Х. : ХДАДМ, Колорит, 2005. 244 с.
4. IV Міжнародна наукова конференція: Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школа, м. Харків, ХДАДМ, 25-26 квітня 2013 р. Збірник матеріалів. Харків: ХДАДМ, 2013. 316 с.
5. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Управління в освіті». Львів: видавництво ДУ МОНУ, 2009. 274 с.

Гандзюк Олександра

СПЕЦИФІКА ВИВЧЕННЯ ДІЄПРИКМЕТНИКА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дослідження специфіки вивчення дієприкметника в закладах вищої освіти дозволяють дійти висновку про логічність вивчення цієї форми як з пояснення студентам причини існування традиційного погляду на граматичний статус цієї форми, як форми дієслова, так і необхідність потрактування дієприкметника з функційного погляду, який спрямований на показ функціонування цієї словоформи в реченнєвій структурі. Останній дозволяє більш обґрунтовано визначити граматичний статус дієприкметника. Тобто необхідно донести студентам інформацію про те, що існує кілька підходів до визначення місця дієприкметника в системі частин мови, а також продемонструвати всі відомі його потрактування.

Зокрема, необхідно вказати на те, що традиційне мовознавство вважає дієприкметник формою дієслова (В. Русанівський [6] відносить його до не особових віддієслівних утворень з поєднанням ознак дієслова і прикметника), І. Кучеренко [4] вважає його віддієслівним прикметником, Г. Гнатюк [3] рекомендує називати дієприкметник самостійною між частиномовною категорією з ознаками дієслова і прикметника.

І. Вихованець переконує в тому, що всі названі вище концепції стосуються тільки частини використань дієприкметника і нехтують його виразний поділ на дієслівні і прикметникові утворення. Як бачимо, доцільно пояснити студентам, що аналіз в дієприкметнику одночасно його прикметникових і дієслівних ознак спричинений тим, що для аналізу дієприкметника, його «виймали» з реченнєвої

структури, тобто використовували ізольовано від речення, ігнорували позицію дієприкметника (присубстантивну чи придієслівну), і в такий спосіб робили неправильні висновки, зокрема хибно визначали в ньому наявність такої найпоказовішої дієслівної категорії, як категорія часу.

Використання функційного аналізу дозволяє виявити справжню природу кожної мовної одиниці. Доцільно пояснити студентам, що застосування функційного аналізу дозволяє зрозуміти, що часове значення дієприкметникової словоформи має зовсім інший вияв, ніж у дієслова. Головна відмінність тут полягає в тому, що дієприкметник не спроможний виражати відношення до моменту мовлення, як це робить дієслово, тому логічно, що в ньому не можуть бути наявні три дієслівні форми, які належать до часових показників (тобто в ньому не представлені три форми дієслівного часу – теперішній, минулий і майбутній).

Цілком погоджуємося з твердженням І. Вихованця [1] стосовно того, що значення майбутнього часу дієприкметник не виражає. Важливо показати студентам, як же співвідноситься дієприкметник з дієслівними формами теперішнього і минулого часу і зробити акцент на тому, що віддієслівна, названа дієприкметником ознака аж ніяк не пов'язана з тим часом, про який вона повідомляє. Студенти мають дізнатися й про те, що у семантико-морфологічній структурі дієприкметника відсутня також й друга власне-дієслівна категорія – категорія способу. А стосунок до дієслівної площини наявний у категорії виду, яка через транспозиційний вияв не може бути показовою для внесення дієприкметника в площину дієслівної системи. Маємо наголосити й на тому, що навіть в «вирваному з контексту» використанні дієприкметник, як і прикметник охоплений іменними категоріями роду, числа і відмінка.

Варто назвати студентам погляд на дієприкметник І. Вихованця [1], який не без підстав переконаний в тому, що: дієприкметнику властивий двоїстий характер, синтетичні дієприкметникові форми належать до прикметникової площини, аналітичні дієприкметникові словоформи (тобто з наявною аналітичною синтаксичною морфемою-зв'язкою бути) засвідчують належність до сфери дієслова, входження дієприкметника в дієслівну площину забезпечує наявність при ньому аналітичної синтаксичної морфеми.

Не можна забувати й необхідність донесення до відома студентів інформації про те, що так звані активні дієприкметники в українській мові не вживані. А пасивні дієприкметники демонструють входження і до прикметникової, і до дієслівної площини.

Далі варто проаналізувати дієприкметник, спроектувавши його на дієслівні морфологічні категорії. І підкреслити, що, розглядаючи дієприкметник, необгрунтовано беруть за основу його дієслівні ознаки, відповідно прикметникові ознаки ігнорують. Нагадуємо студентам, що найпоказовішими морфологічними категоріями дієслова є категорії часу і способу. Зокрема, категорія часу належить до найголовніших категорій дієслова.

Пояснюємо, що, хоча дієприкметники мають спільне лексичне значення з дієсловом, у них відсутня самостійна предикація. Оскільки дієприкметник не виражає стосунку до моменту мовлення, в ньому не представлені три часові грами.

Наголошуємо на тому, що за семантичною ознакою «дієприкметник ближче стоїть до прикметника, ніж до дієслова, бо виражає ознаку предмета за виконуваною ним дією або властивим йому станом. Для власне-дієслів основною є семантика дії, а семантика стану належить до їхньої периферії. Крім того, цю периферійну семантику стану вони трансформують у стан як процес» [2, с. 286].

І. Вихованець наголошує на тому, що відсутність у дієприкметникових форм часової грами можна пояснити вже в той спосіб, що ця форма не охоплена граматичним значенням майбутнього часу. І «безпосередня похідність дієприкметника від форм теперішнього і минулого часу може викликати лише часову співвідносність, а не пряме дієслівне значення часу [1, с. 177].

Стосунок дієприкметника до граматичних значень теперішнього і минулого часу теж має свої особливості. Якщо порівняти словосполучення *перемагаючий промінь, згасаюче полум'я і погасле багаття, проспівана пісня, розбита шибка* уможлиблює виділення певних відмінностей у семантиці вказаних ознак. Лексичне значення слів *погасле, проспівана, розбита* усвідомлюється як таке, що стосується минулого часу. Семантика слів *перемагаючий, згасаючий* здається належною до теперішнього часу.

Зрозуміло, що не можна нехтувати певними часовими потенціями, що містяться в дієприкметниках. Але це зовсім не дозволяє ставити в один ряд граматичну дієслівну категорію часу і темпоральну дієприкметникову трансформацію. Оскільки дієприкметник виражає ознаку за дією або станом, то останні усвідомлюються щодо дієслівних форм, від яких утворюються відповідні дієприкметники [1, с. 130].

Творення дієприкметників від дієслівних форм теперішнього або минулого часу уможлиблює переведення їх часових орієнтирів у віддієслівні утворення. Через відірваність від дієслівної ланки і використання у сфері прикметникового класу слів спостерігаємо нейтралізацію показників теперішнього і минулого часу у дієприкметникових формах.

Наголошуємо студентам, що взята поза реченнєвою структурою дієприкметникова форма не виражає морфологічного значення часу, а утворюється від форми теперішнього і минулого часу, що робить неможливим ототожнювати дієприкметниковий темпоральний вияв з граматичною дієслівною категорією. Ознака, виражена дієприкметником, з цієї причини не має стосунку до моменту мовлення. Її визначають інші часові показники. Відомо, що без втручання аналітичних синтаксичних морфем дієприкметник «відводиться» дієсловом-присудком від темпоральних предикативних параметрів реченнєвої структури. Це явище є передумовою того, що дієприкметникові форми можуть набувати, узгоджуючись з основним

предикатом (дієсловом у позиції присудка), триаспектного стосунку до моменту мовлення – значення теперішнього, минулого і майбутнього часу, напр.: *Сяюче сонце сходить над лісом; Сяюче сонце сходило над лісом; Сяюче сонце сходитиме над лісом; Жевріючий вогонь згасає; Жевріючий вогонь згас; Жевріючий вогонь згасне.*

Часткове зникнення часових параметрів і граматикалізована нечіткість у морфологічній структурі цієї словоформи відтворює трансформація дієприкметника у позицію присудка через використання аналітичної синтаксичної дієслівної морфеми бути. Вона повідомляє про наявність дієслівної категорії часу, часто створюючи невідповідність між часовими асоціаціями в дієприкметнику і узвичаєним їх сприйняттям мовцем, пор.: *Про людей нашого покоління написані чудові твори; Про людей нашого покоління були написані чудові твори; Про людей нашого покоління будуть написані чудові твори; Вогонь здається жевріючим; Вогонь здавався жевріючим; Вогонь здаватиметься жевріючим.*

За умови адекватного відображення властивих дієслову граматичних значень теперішнього, минулого і майбутнього часу темпоральні показники дієприкметникових форм не підлягали б процесу нейтралізації і переведенню в іншу площину використання дієслівних часових чинників. Отже, часова характеристика дієприкметникового класу слів наділена іншою від дієслівного темпорального значення природою.

Дієприкметник «підтримує» зв'язок із часом через існування в нього дієслівної категорії виду, що репрезентується в ньому у двох формах – доконаного і недоконаного виду. Часова асоціація «змішується» в дієприкметникові з категорією виду і створює нерозчленовану і видозмінену часово-видову співвідносність із вихідним дієсловом.

Дієприкметники можуть утворюватися від дієслівних форм теперішнього і минулого часу, але не виражати їх. Вони характеризуються лише часовою співвіднесеністю. У присубстантивній позиції дієприкметник взагалі не виражає значень теперішнього, минулого, майбутнього часу, що доводиться переведенням дієприкметника з присубстантивної у присудкову позицію. Знаходячись у ній, дієприкметник переймає показники всіх трьох граматичних значень категорії часу, напр.: *У Празі на кам'яних будинках висічені були ведмежата, троянди й терези (П. Загребельний).* Це стає можливим не за рахунок внутрішніх часових потенцій дієприкметникової форми, а за наявності додаткових синтаксичних засобів – аналітичної синтаксичної морфеми-зв'язки бути, що переводить дієприкметникові форми до дієслівного класу і передає їм граматичні дієслівні категорії [1, с. 177].

Другою показовою для дієслова є категорія способу, що репрезентується формами умовного та наказового способу. Присубстантивні дієприкметники не охоплюються названою категорією. Щоб «з'єднати» дієприкметникову форму з граматичним значенням категорії способу, необхідно перемістити її у дієслівну

присудкову позицію. Для цього потрібно використати аналітичну синтаксичну морфему бути. Її застосування є обов'язковою умовою «внесення» дієприкметника у площину дієслівного способу, пор.: *Прочитана юнаком книга викликала неповторні спогади дитинства – Книга була б прочитана юнаком – Хай книга буде прочитана юнаком.* Пор. також форми наказового та умовного способу дієслова (*читай, читаймо, читайте, читав би; малюй, малюймо, малюйте, малював би*) з морфологічним показниками граєм способу і дієприкметникові форми з абсолютно втраченими дієслівними способовими показниками, що є свідченням повної нейтралізації способу у складі дієприкметникового класу слів [1, с. 177].

Студентам також треба роз'яснити, що щодо негативного морфологічного вираження ізольованими дієприкметниковими формами визначальних для дієслова граматичних категорій часу і способу дієприкметник перебуває поза власне-дієсловом. Об'єднує його з дієслівною системою лише дієслівна категорія виду, що транспонована в дієприкметник як віддієслівний дериват. На відміну від категорії часу, способу і особи вона наявна в морфологічній будові дієприкметника. Протиставлення форм доконаного і недоконаного виду виявляє себе у словотворі дієприкметників.

Наявність категорії виду у дієприкметників не визначальна для введення його до складу дієслів. Перешкоджає цьому транспозиційна природа цієї категорії. Діапазон її транспозицій охоплює всі частиномовні віддієслівні деривати. Видові показники дієприкметників репрезентуються, як і у власне-дієслові, відповідними афіксами. Ці видові показники відрізняються тим, що репрезентуються не в межах того самого слова, а в різних словах. Категорія виду не показова для зарахування дієприкметників до дієслівних форм [1, с. 178].

Використовуючись у певному синтаксичному контексті, дієприкметник поєднується з особово-часовими і особово-способовими формами аналітичної синтаксичної морфеми-зв'язки бути, що має потенції для переміщення дієприкметника у значеннєвий підклас дієслів стану. Транспонуючись у дієслово, дієприкметник увиразнює наявну в ньому дієслівну категорію виду.

Майже всі транспоновані у дієслово дієприкметники належать до доконаного виду з лексичною семантикою досягнутого результативного стану. Існує кореляція дієслів стану недоконаного виду з синтетичною, морфологічною морфемою *–ся* (вказівкою на процесуальний стан) та аналітичних дієслів доконаного виду з аналітичною синтаксичною морфемою бути (вказівкою на результативний стан). Дієприкметник і дієслово належать до конструктивних одиниць активних і пасивних зворотів мови [1, с. 132].

Пасивні конструкції «поділяються на синтетичні (виражаються формами на *–ся*) і аналітичні (виражаються пасивними дієприкметниками із зв'язкою бути). Між обома типами існує видова співвідносність і взаємозалежність. Синтетичним формам, що виступають у недоконаному виді, відповідають аналітичні форми з пасивними дієприкметниками доконаного виду:

Дім будувався робітниками
Дім збудований робітниками
Дім буде будуватися (будуватиметься)
Дім був збудований робітниками
Дім буде збудований робітниками

Дієслова доконаного виду у синтетичній пасивній формі сприймаються як граматичні синоніми відповідних аналітичних пасивних форм, що мають у своєму складі пасивні дієприкметники, пор.: *Пісок насиплеться у форми і Пісок буде насипаний у форми*» [6, с. 407]. Своєрідним є вияв видової взаємозалежності синтетичних і аналітичних пасивних форм, які утворені від дієслів, видове значення яких представлене контекстуально: синтетичним пасивним формам, що виявляють себе у доконаному і недоконаному виді і відповідно означають теперішній і минулий час, відповідають аналітичні конструкції в минулому перфектному і в майбутньому часі тільки доконаного виду, напр.: *Газета верстається; Газета зверстана, Газета буде зверстана* [6, с. 407].

Отже, за семантичною ознакою дієприкметник еквівалентний прикметниковому класу слів, оскільки є виразником його типового значення – атрибута, що конкретизується як відносна ознака предмета, бо виражається стосунком до дії, пор. визначення ознаки щодо матеріалу, часу тощо. Вхідження дієприкметника до класу дієслів забезпечує наявність при ньому аналітичної синтаксичної морфеми. Вона, з одного боку, нейтралізує прикметникові граматичні категорії, а з другого – служить для вираження визначальних дієслівних категорій часу і способу [2, с. 288].

Дієприкметник наділений своєрідним валентним потенціалом. Його сполучувальні можливості по-різному виявляють себе в так званих активних і пасивних дієприкметниках. Пасивні дієприкметники мають значно ширші валентні потенції. Це пояснюється тим, що пасивні дієприкметники, вже виходячи з самого визначення, передбачають виконавця дії. Пасивні дієприкметники акцентують на ряді значень дієслова, від якого вони утворені, пор.: *освіти – що, чим; освітлений чим, ким; сповнити – кого, що; сповнений – чого, чим*. Головна роль у дієприкметникової конструкції часто належить орудному відмінку.

Орудний відмінок, розширюючи лексичний потенціал назв конкретної предметності, позначає поняття, ситуації, які у ролі знаряддя впливають на виконання дії, напр.: *Не збиті в заметіль, не схилені добою, Вони стоять, немов солдати з бою (А. Малишко); Камінь ще лиш кладеться в абсиду, підмиту водами Рейну, а вже старий, і споруда мовби тисячолітня, і все довкола одряхліле (П. Загребельний); -...Я не хочу честі, до якої треба йти облудно, нелюба мені слава, окроплена кров'ю (С. Склярєнко); Срібними серпанками повита, пливе збентежена ніч (І. Пільгук)*. У дієприкметниковій конструкції словоформа орудного, що позначає особу або істоту як діяча або джерело процесуальної

ознаки, формально не завжди представлена, хоч уявно значення чинника завжди присутнє, напр.: *Пошкоджене (ким?, чим?) око сірого жеребця не бачило* (І. Білик); *Не всі сади ще прибрані (ким?), ще красуються у них пізні яблука, і Полтава наскрізь пропахла ними* (Б. Левін); *В її голосі й очах він вловив далекий відтінок того, що запам'ятав, коли в молоді роки зустрів кріпачку Наталю, вивезену (ким?) з маєтку решетилівського поміщика Попова* (І. Пільгук).

У поодиноких випадках дієприкметник реалізує валентний потенціал через форму родового відмінка іменника: *Я позбавлений творчості в житті, позбавлений радощів і гордощів творчості на користь народу* (О. Довженко); У збірку ввійшло всього вісім творів: «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нащо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч» та «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», що написана спеціально для цього збірника і є своєрідним епіграфом не тільки до цього видання, але і до усієї творчості Тараса Шевченка (Вікіпедія). Дієприкметник може пов'язуватися з іменниковими словоформами давального відмінка: *Працівницю податкової, яка «забула» задекларувати подарований їй будинок, оштрафували на 1 700 гривень* (З газети). Дієприкметнику властиво реалізувати валентний потенціал і через зв'язок з формою знахідного відмінка: *Цей простий звичай здався для неї комедією, дуже компрометуючою навіть їй, не тільки господаря* (І. Нечуй-Левицький).

Дієприкметник, як і дієслово, хоч і звичайно у специфічному вияві, є носієм валентності. Словоформа орудного відмінка виступає основним реалізатором його валентності в дієприкметниковій конструкції.

Важливо наголосити, що в морфологічній структурі дієприкметників прикметникові морфологічні категорії виразно окреслені. Всі вони – категорії роду, числа, відмінка – тут відображені, напр.: *Але Ольга вистрелила в ніч, в море, прямо в огонь зруйнованого будинку* (В. Сосюра) – зруйнованого – Р. відмінок, однина, чоловічий рід; *Кіт втрапив у заготоване для нього сильце* (Ю. Винничук) – заготоване – З. відмінок, однина, середній рід; *Розквітлу папороть шукаєш ти в лісах* (О. Олесь) – розквітлу – З. відмінок, однина, жіночий рід; *Голені потилиці зникали в дверях кухні* (І. Немирович) – голени – Н. відмінок. множина.

Прикметникові відмінкові ознаки властиві й дієприкметникові, напр.: *жовте листя і пожовкле листя, жовтого листя і пожовклого листя, жовтому листю і пожовклому листю, жовте листя і пожовкле листя, жовтим листям і пожовклим листям, на жовтому листі і на пожовклому листі, жовте листя і пожовкле листя*.

Дієприкметникові форми реалізуються всіма відмінковими грамами, напр.:

Н. відмінок – *На кухні стовбичив промоклий бусол* (Л. Костенко); *Лиш виглядають з-за куців завжди заряджені гармати* (М. Шеремет);

Р.відмінок – *Уламки розбитих мрій – найпридатніше знаряддя для тортур* (В.Собко); *Ніби розносився від них вільний гомін збудженої громади* (І. Пільгук);

Д.відмінок – *Зляканому хлопцеві не хотілося йти з товаришами* (П.Колесник);

З.відмінок – *Курбас ліг у ту промерзлу землю* (Л. Костенко); *Хата стояла німа, ніби вслухалася в пригушене дитяче хлипання* (М. Сиротюк), *Обминув схрапудженого вороного* (І. Немирович);

О.відмінок – *Безвільний, з очима заплющеними лежав я горілиць* (І.Нижник); *Наче зачарована несподіваним сном, Олександра стояла, не рухаючись з місця* (І. Пільгук);

М.відмінок – *Різно відкинувшись горілиць, він непорозуміло глипнув посеред себе заспаними очима: в розчинених дверях купе стояв усміхений провідник* (П. Колесник);

К. відмінок – *Теплушко, фарбована в біле, ти стільки під вигуків гук Людей на землі проводила, кохань і прощань і розлук* (А. Малишко).

Узгодження з іменником у відмінку відбувається в дієприкметниках, що виконують атрибутивну семантико-синтаксичну функцію. Перебуваючи в позиції присудка, дієприкметник подібно до прикметника, переважно узгоджується з іменниками: *Омиті були сади, баштани, поля* (О.Довженко); *І кавуни лежать посулі* (А. Малишко), він може і не узгоджуватися з ними – *Вуха так і лишилось надірваним* (В. Собко); *Тепер здавався і сам Еней бувалішим, завзятішим* (І. Пільгук) – називний відмінок іменника + орудний відмінок дієприкметника; *Він раптом відчув себе надзвичайно втомленим* (Д.Ткач) – знахідний відмінок займенника + орудний відмінок дієприкметника. Отже, за відмінковими показниками дієприкметник належить до прикметникового класу слів.

Категорія числа в дієприкметникових формах виразно членується на граматичне значення однини і множини, напр.: *Це осілий і почасти мандруючий птах* (Л. Смогоржевський); *Стара гравюра, вицвіла картинка, зворушливий старий анахронізм* (Л. Костенко); *Лише обличчя його залишається напруженим, на скроні прискорено тіпалася набухла синя жилка* (І. Нижник); *Приглушений брязкіт заліза...* (Л. Письменна) – однина; *Пасуться тіні вимерлих тарпанів* (Л.Костенко); *А другий ряд – катовані солдати* (І.Драч); *Тоді Ромко не витримав холоду, не дочекався, поки сп'янілі головорізи повлягаються спати* (О.Дмитерко); *Часом усмішки гасли на устах, коли зустрічалася валка понурих від тяжкої подорожі чумаків або потомлених кріпаків, що пленталися, мов очманілі, повертаючись з панських ланів* (І.Пільгук) – множина.

Категорія числа в дієприкметникових формах служить засобом синтаксичного зв'язку з іменниками, відображаючи ці зв'язки за допомогою відмінкових форм, окремих для однини і множини. Числові дієприкметникові показники дають підставу вважати його віддієслівним прикметником. У дієприкметникові, як і в прикметнику, категорія роду має флексійне

морфологічне вираження. Це однаковою мірою стосується дієприкметників активного і пасивного стану, співвідносних з формами теперішнього і минулого часу, наприклад: *В очах промайнув згасаючий вогник тихої радості і зник* (О.Гончар); *Я слухаю світу напружений пульс* (І. Цюпа); *Земля пахла, мов розігрітий віск, дихала своєю родючістю* (І. Пільгук) – чоловічий рід; *Схилялася позолочена гілка, задумливо гнулася до води* (І. Пільгук); *Феоген пробував зупинити свою розгарячилу думку* (І. Мушкетик); *Тяжкі роздуми-спогади нахилили його (Котляревського) голову над ліжком знесиленої жінки, а серце щеміло від невимовного болю* (І. Пільгук) – жіночий рід; *Любо впасти на зелену тінь натрудженим і наболілим тілом* (М. Рильський); *Осип минув Мельплац, тобто Борошняний майдан, і вузьким брудним провулком, посередині якого валялося перетліле картопляне лушпиння та сіріли висохлі плями від вилитих помий, підтюпцем збігав униз* (О. Сливинський); *Це була літня людина в мундирі підполковника, з-під якого можна було помітити покалічене плече* (І.Пільгук) – середній рід.

Перебуваючи в синтаксичних зв'язках з так званими невідмінюваними іменниками (іменниковими омонімічними формами із нульовою флексією), дієприкметники також виражають рід, подібно до прикметникового класу слів, стаючи виразниками роду цих іменників [3, с. 102], напр.: розчавлене пенсне, вимкнене бра, приготовлене рагу, зеленіюче алое, зачинене ательє – середній рід; стривожений кенгуру, наляканий шимпанзе, скуйовджений какаду – чоловічий рід; роздратована мадам, заплакана фрау, посивіла леді – жіночий рід.

Слід також значити, що дієприкметники, як і дієслова, вживаються переважно в жіночому роді при іменниках, які, маючи форми чоловічого роду, означають назви професій, посад, звань жінок. А прикметникові форми при таких іменниках, у свою чергу, можуть виступати в обох родах – жіночому і чоловічому з переважанням використання чоловічого роду [3, с. 102], пор.: *Відомий (відома) мовознавець, вона багато часу віддає роботі; Роботу організувала передовий (передова) геолог Філатенко і Розчарована невдачею, біолог Сушкова не могла одразу зосередитись; Суддя Підгайко, визнана переможцем конкурсу «Кращий за професією», була присутня на вечорі.* За параметрами граматичного роду дієприкметник належить до прикметників.

Варто також вказати студентам, що суперечливим і на сьогодні є питання про кількісне і функціональне співвідношення активних і пасивних дієприкметників у сучасній українській мові і їх граматичний статус. Творення і вживання активних дієприкметників (особливо дієприкметників так званого теперішнього часу) досить обмежене. «У сучасній українській мові можуть утворюватися переважно від тих семантичних груп дієслів, що виражають дію поза об'єктними відношеннями, наприклад: квітухий сад, благаючі очі, в'януча краса, жевріюче вугілля, палаючий огонь мертвіючи звуки, пануючий погляд, ріжучий інструмент, вживаються прикметники» [5, с. 280].

Їх незначне вживання отже, можна пояснити тим, що в українській мові існує багато віддієслівних прикметників типу *благальний, розрізнявальний, плавильний* і тим, що багато дієприкметників перейшло до складу прикметників: *пекучий, болючий, колючий, палючий* і под. з повністю втраченими дієслівними лексико-граматичними ознаками, напр.: *Нагадував про діда Івана і скрипучий журавель серед двору біля кринички* (І.Пільгук); *Коні їхні по гриві пливли у диких квітучих травах* (О.Гончар); *Промайнуло дрібне рибальське селище – сіре, як земля, без тіні і рослин, голе під палючим сонцем, як згарище* (Ю. Смолич).

До того ж, форми активних дієприкметників можуть втрачати дієслівні параметри і поповнювати розряди прикметників, які вказують вже на статичні ознаки предмета: *відкрите обличчя, відкритий океан*.

Прикметники «дієприкметникового походження не керують формами непрямих відмінків іменника, не можуть означатися словами з абстрактним значенням. Пор. *розіпрілий у печі борщ і пріле просо* [5, с. 282].

На відміну від активних, пасивні дієприкметники належать до продуктивних утворень у двох сферах – прикметниковій і дієслівній. Перехідні дієслова є базою творення пасивних дієприкметників. У зв'язку з цим пасивні дієприкметники «безпосередньо не співвідносяться з активними теперішнього часу, що, як відомо, утворюються від неперехідних дієслів або від перехідних з невираженою перехідністю [6, с. 415].

У прикметниковій сфері ці форми виконують синтаксичну функцію означення, напр.: *Козак здер просмолену від нужі сорочку і пхнув її поверх солом* (Ю. Мушкетик). У дієслівному використанні пасивний дієприкметник забезпечує синтаксичну функцію присудка: напр.: *Невже дот покинутий?* (П. Загребельний); *Ти, мовляв, утратила віру, і царство небесне для тебе закрите* (І. Пільгук); *Марія перший раз була заарештована одночасно зі мною, тільки в Одесі* (М. Сиротюк); *Лице стомлене, а в очах не згасають іскри творчого вогню* (І. Пільгук).

Дієприкметникові звороти переважно формуються пасивними дієприкметниками, напр.: *По часі над свіжим горбком забілів високий дубовий хрест, облямований віночком живих квітів* (М. Сиротюк); *Серед розкішного саду велично красувався білими колонами великий палац вельможі, прославленого ще царицею Катериною* (І. Пільгук); *Своїм запорошеним видом, з віями, густо припудреними сухим інеєм вапняків, він (шофер) був більше схожий на мірошника і Сахно мимоволі всміхнулася* (Ю. Смолич); *Широка кармінова смуга, прикріплена до короткої палички, в руках спортсменки оживала, стелилась поземно* (В. Собко).

Коли дієприкметник у функції присудка не може керувати іменниковою або займенниковою формою в орудному відмінку, якій в активній конструкції корелює з іменником або займенником у формі називного відмінка, то це означає, що дієприкметник перейшов до прикметникової сфери. Їх морфологічна будова сигналізує про дієслівне походження (дієслівну основу, суфікс

пасивності), але вони вже мають спільне з прикметниками граматичне значення [6, с. 417].

І найзагальніший висновок, який доцільно зробити: погодитися з обґрунтованим твердженням І.Р. Вихованця [2] про те, що дієприкметник – це різновид віддієслівного прикметника, в якому нейтралізовані власне-дієслівні категорії часу, способу та особи і наявна дієслівна категорія виду. Дієприкметник має в своєму арсеналі категорії роду, числа і відмінка, виражаючи граматичний зв'язок з прикметником завдяки сукупності прикметникових грамемних флексій. У формально-синтаксичній площині він реалізує функцію узгодженого приіменникового невалентно поєднаного другорядного члена речення, у семантико-синтаксичній площині дієприкметник – атрибутивна синтаксема, за умови актуального членування речення відіграє роль актуалізатора теми.

Список використаних джерел:

1. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-синтаксичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 256 с.
2. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови /І. Вихованець, К. Городенська; за ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
3. Гнатюк Г.М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові. К.: Наукова думка, 1982. 248 с.
4. Кучеренко І.К. Граматична характеристика дієприкметника і його місце в системі частин мови. Мовознавство, 1969. №4. С.12-20.
5. Плющ М.Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2-е видання, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія /за заг. ред. І.К. Білодіда. К. Наук. думка, 1969. 583 с.

Граматик Надія

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Враховуючи соціальні вимоги до прискореного і водночас, випереджального розвитку освіти а також, пріоритетні завдання, що містить нова Концепція розвитку педагогічної освіти, актуалізуються проблематика підходів до підготовки нової генерації фахівців освітньої галузі в логіці професійного самовизначення.

На шляху розвитку сучасного суспільства якісна освіта стає одним з гарантів успіху, а педагог є одночасно і об'єктом, і провідником позитивних змін.